

УДК 316.34:330.59

Балакірева О.М., канд. соціол. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,

Середа Ю.В., канд. соціол. наук, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ДИНАМІКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО САМОПОЧУТТЯ ТА РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ¹

Представлено ключові проблеми, які найбільше хвилюють населення. Проаналізовано динаміку соціально-економічних індексів, самооцінок матеріального становища, показників доходів, а також структуру витрат населення.

Ключові слова: соціально-економічне самопочуття, рівень життя населення, економічні проблеми, індекси оцінок та очікувань.

Війна на Сході України є основною проблемою, що сьогодні хвилює населення України (табл. 1 та рис. 1): 52% зазначили цю проблему як першу за рівнем значущості, 74% у цілому вважають її першочерговою, другою або третьою за рівнем значущості. Крім неї понад половину населення відносять до топу-3 ключових економічних проблем зростання цін на товари і послуги (58%) та завищені тарифи на житлово-комунальні послуги (53%). Слід зазначити, що таке ранжування трьох ключових проблем (війна на Сході України, зростання цін, високі тарифи ЖКГ) зберігається в усіх регіонах опитування та не залежить від типу населеного пункту чи соціального статусу респондента.

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання: «Говорячи особисто про Вас, які з перелічених економічних проблем турбують Вас найбільше? Назвіть ТРИ основні проблеми»

	1-й вибір	2-й вибір	3-й вибір
Алкоголізм, наркоманія	5,7	4,3	3,6
Війна на Сході України	52,2	12,8	8,8
Втрата заощаджень	3,1	4,9	2,0
Завищені тарифи на житлово-комунальні послуги	12,9	27,1	13,5
Зростання цін на товари та послуги	11,2	25,4	21,6
Низький рівень якості освітніх послуг	1,1	1,8	1,6
Низький рівень якості медичних послуг	1,4	4,1	8,2
Низький рівень якості житлово-комунальних послуг (тепло-, водопостачання та виводовідведення, електроенергії тощо)	1,1	2,1	5,0

¹ За результатами моніторингу громадської думки населення України, що постійно проводять ГО «Центр «Соціальний моніторинг» та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» спільно з відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Вибіркова сукупність кожного опитування моніторингу становить не менше 2000 респондентів, репрезентативна — за основними соціально-демографічними показниками стосовно дорослого населення України. Стандартні відхилення придостовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становлять 1,31–2,18%. Метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента «віч-на-віч».

Останні опитування: з 1 по 25 серпня 2015 р. у 24 областях України та м. Києві, всього опитано 2226 респондентів; з 13 по 18 вересня 2015 р. в 24 областях України та м. Києві, всього опитано 2223 респонденти.

Продовження табл. 1

	1-й вибір	2-й вибір	3-й вибір
Низька якість доріг	0,7	2,3	4,4
Низький рівень доходів	6,5	9,7	17,3
Посилення нерівності за доходами та рівнем життя	1,7	3,0	6,7
Зростання злочинності у Вашому населеному пункті, районі	0,3	0,6	1,3
Свавілля чиновників	1,2	1,4	5,2
Інше	0,9	0,6	0,8

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», серпень 2015 р.

Рис. 1. Розподіл проблем, що найбільше хвилюють населення, за сумою трьох виборів, %

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», серпень 2015 р.

Одна з інформативних методик, що здатна фіксувати зміни в соціально-економічних оцінках та очікуваннях – розрахунок відповідних індексів: поточного особистого матеріального становища (ІПСо), поточного суспільного матеріального становища (у населеному пункті, області, країні та інтегральний) (ІПСс), очікуваних змін особистого матеріального становища (ІЕОо), очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців (ІЕОс) та інфляційних очікувань (ІО) (табл. 2).

Існують значущі відмінності за індексами соціально-економічних оцінок та очікувань серед різних соціально-демографічних груп (табл. 3). Так, жителі сіл є дещо оптимістичнішими, ніж жителі обласних центрів в оцінці зміни соціально-економічної ситуації у різних типах населених пунктів. Проте щодо очікуваних змін особистого матеріального становища та розвитку економіки країни жителі міст і сіл мають подібні оцінки. На Сході (не вклю-

чаючи Донбас) та Півдні України спостерігаються найгірші оцінки поточного становища та найпесимістичніші очікування щодо майбутньої економічної ситуації. Водночас мешканці неокупованих територій Донбасу мають кращі оцінки та очікування, зокрема тут зафіксовано найнижчий рівень інфляційних очікувань порівняно з іншими регіонами. Молодь має оптимістичніші оцінки та очікування порівняно зі старшою віковою групою (понад 50 років). Відсутні статистично значущі відмінності в соціально-економічних оцінках та очікуваннях за статтю. Щодо освіти, тут є зв'язок тільки з очікуванням змін особистого матеріального становища та інфляційними очікуваннями – обидва показники є кращими серед осіб з вищою освітою. Визначальними чинниками є матеріальний і соціальний статус. Песимістичніші оцінки більшою мірою характеризують осіб з рівнем матеріального становища, нижчим за середній, та найманих працівників.

У серпні 2015 р. фіксується покращення значень за всіма індексами порівняно з березнем 2015 р. (табл. 4).

Таблиця 2

Методологія розрахунку індексів соціально-економічних оцінок та очікувань

Індекс	Питання та варіанти відповідей	Розрахунок
Індекс поточного особистого матеріального становища (ІПСо)	«Як змінилося життя вашої родини протягом поточного місяця (за останні 30 днів) порівняно з попереднім місяцем?» 1. Суттєвих змін не відбулося 2. Добробут збільшився 3. Добробут зменшився	Від частки позитивних відповідей віднімають частку негативних, до різниці додають 100, щоб уникнути появи від'ємних величин. Значення індексів можуть змінюватися у межах від 0 до 200: – значення дорівнює 200, якщо всі респонденти позитивно оцінюють економічну ситуацію; – індекс дорівнює 100, коли частки позитивних і негативних оцінок є однаковими; – значення індексу менше ніж 100 означає, що в суспільстві переважають негативні оцінки.
Інтегральний індекс поточного суспільного матеріального становища (ІПСс)	«Як змінилася протягом останнього часу (за останні 2–3 місяці) соціально-економічна ситуація: 1) у Вашому населеному пункті; 2) у Вашій області; 3) в країні?» 1. Поліпшилася 2. Залишилася без змін 3. Погіршала	
Індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (ІЕОо)	«Як, на Вашу думку, зміниться матеріальне становище вашої сім'ї (Ваше особисто) через півроку?» 1. Суттєвих змін не відбудеться 2. Добробут збільшиться 3. Добробут зменшиться	
Індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців (ІЕОс)	«Як Ви вважаєте, наступні 1–2 місяці для економіки країни будуть добрими, поганими або якими-небудь ще?» 1. Добрими 2. Поганими 3. Ні добрими, ні поганими	

Індекс	Питання та варіанти відповідей	Розрахунок
Індекс інфляційних очікувань (ІО)	<p>«Як Ви вважаєте (очікуєте), протягом наступних 1–2 місяців доходи Вашої родини зростатимуть швидше, ніж ціни, приблизно тими самими темпами, що й ціни, або повільніше, ніж ціни?»</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Доходи зростатимуть швидше, ніж ціни 2. Доходи зростатимуть приблизно тими ж темпами, що й ціни 3. Доходи зростатимуть повільніше, ніж ціни 	<p>Від частки відповідей, що свідчать про зростання інфляції («Доходи зростатимуть повільніше, ніж ціни») віднімають частку відповідей, що характеризують зменшення інфляції («Доходи зростатимуть швидше, ніж ціни»), до різниці додають 100. Значення індексу може змінюватись у межах від 0 до 200:</p> <ul style="list-style-type: none"> – значення дорівнює 200, якщо всі респонденти очікують зростання інфляції (песимістична оцінка); – індекс дорівнює 100, коли частки песимістичних та оптимістичних оцінок є однаковими; – значення індексу менше ніж 100 означає, що в суспільстві всі очікують зниження інфляції (оптимістична оцінка)

Таблиця 3

Зведена таблиця індексів оцінок та очікувань* за соціально-демографічними групами (серпень 2015 р.)

		ІПСо	ІПС нас. пункту	ІПСс області	ІПСс країни	ІПСс інтегративний	ІЕОо	ІЕОс	ІО
Серед усіх (серпень 2015 р.)		39	48	41	27	39	40	45	183
Мах та Мін індексів протягом 2006–2015 рр. (націон. показники)		20–86	25–85	21–83	12–75	19–81	38–94	24–88	145–189
Тип населеного пункту	Місто	38	44	39	26	36	37	43	183
	Обласний центр	37	42	36	25	34	44	42	184
	Інші міста	38	46	40	27	38	32	44	182
	Село, смт	42	51	44	31	42	41	47	186
Регіон	Захід	44	49	44	34	42	42	42	183
	Центр	38	35	31	24	30	32	47	186
	Північ	36	60	50	29	47	44	50	185
	Схід	35	45	38	22	35	32	40	184
	Південь	35	40	38	23	33	28	42	191
	Донбас	42	50	37	36	40	43	51	171
	м. Київ	49	56	48	29	44	64	48	181
Вік	18–29	47	50	46	31	42	49	48	181
	30–39	38	45	40	26	37	39	47	183
	40–49	40	49	42	30	40	39	46	184
	50–59	33	44	36	24	35	32	40	184
	60+	37	45	38	27	36	32	41	188
Стать	Чоловіча	41	46	41	28	38	40	45	183
	Жіноча	38	47	40	27	38	37	44	185

		ІПСо	ІПС нас. пункту	ІПСс області	ІПСс країни	ІПСс інтегра- льний	ІЕОо	ІЕОс	ІО
Рівень освіти	Початкова/базова середня	40	51	46	31	43	35	45	185
	Повна загальна середня	37	48	42	27	39	36	41	188
	Базова вища	38	43	38	26	36	36	45	182
	Повна вища/вчений ступінь	43	48	40	29	39	43	47	182
Рівень матеріального становища родини	Дуже низький	22	36	29	21	29	21	32	195
	Низький	31	38	34	24	32	26	38	191
	Нижчий за середній	39	45	38	24	35	38	46	185
	Середній	51	59	52	36	49	53	53	176
	Вищий за середній	70	74	59	43	59	73	55	148
Місячний дохід на 1 члена родини	<1218 грн	35	48	43	30	40	37	41	188
	1219–2000 грн	37	49	43	29	40	34	45	185
	2001–3000 грн	42	45	37	25	36	40	46	183
	3001 грн та більше	46	44	37	27	36	49	43	179
Соціальний статус	Наймані працівники підприємств державного сектору	39	48	41	26	38	39	48	183
	Наймані працівники приватних підприємств	38	48	42	28	39	39	42	185
	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	54	50	41	32	41	51	52	170
	Самозайняті	43	49	42	28	40	41	48	183
Економічна активність	Економічно активне населення	39	48	41	27	39	40	45	183
	Решта населення	39	42	38	29	36	33	42	188

*ІПСо – індекс поточного особистого матеріального становища; ІПСс – індекс поточного суспільного матеріального становища, вимірюється на рівні населеного пункту, області та країни, а також як інтегральний індекс, що складається з цих трьох оцінок; ІЕОо – індекс очікуваних змін особистого матеріального становища; ІЕОс – індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців; ІО – індекс інфляційних очікувань.

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

З березня по серпень 2015 р. серед економічно активного населення індекс поточного особистого матеріального становища зростає на 17 пунктів (до 39 пунктів); інтегральний індекс поточного суспільного матеріального становища зростає на 18 пунктів (до 39 пунктів); індекс очікуваних змін особистого матеріального становища зростає на 9 пунктів (до 40

пунктів); індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців зростає на 11 пунктів (до 45 пунктів); індекс інфляційних очікувань знижується на 6 пунктів (до 183 пунктів). Подібне покращення оцінок також характеризує населення, яке не є економічно активним.

Таблиця 4

**Динаміка індексів соціально-економічних оцінок та очікувань
серед економічно активного населення***

		Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
ІПСо	Економічно активне населення	76	73	87	47	48	36	22	39
	Решта населення	59	65	83	45	37	28	18	39
ІПС населеного пункту	Економічно активне населення	78	79	87	42	43	38	27	48
	Решта населення	70	73	82	43	39	34	27	42
ІПСс області	Економічно активне населення	79	75	85	34	32	30	21	41
	Решта населення	67	72	80	35	32	27	22	38
ІПСс країни	Економічно активне населення	67	65	76	19	15	16	14	27
	Решта населення	54	63	74	18	14	14	13	29
ІПСс інтегральний	Економічно активне населення	75	73	83	32	30	28	21	39
	Решта населення	64	69	79	32	28	25	20	36
ІЕОо	Економічно активне населення	83	79	94	55	46	42	31	40
	Решта населення	62	70	87	49	36	32	25	33
ІЕОс	Економічно активне населення	77	76	82	37	30	33	34	45
	Решта населення	65	71	77	34	25	28	28	42
ІО	Економічно активне населення	164	165	160	175	177	186	189	183
	Решта населення	182	178	167	181	189	193	193	188

*ІПСо – індекс поточного особистого матеріального становища; ІПСс – індекс поточного суспільного матеріального становища, вимірюється на рівні населеного пункту, області та країни, а також як інтегральний індекс, що складається з цих трьох оцінок; ІЕОо – індекс очікуваних змін особистого матеріального становища; ІЕОс – індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців; ІО – індекс інфляційних очікувань.

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Покращення оцінок поточного матеріального становища у серпні 2015 р. характеризує всі регіони, найбільшою мірою значення ІПСо зростає на Заході та Донбасі (на 26 пунктів порівняно з березнем 2015 р.). Подібна ситуація з індексом поточного суспільного матеріального становища. Протягом березня – серпня 2015 р. на Донбасі цей індекс збільшився з 22 до 43 пунктів. Очікування щодо майбутнього особистого матеріального становища також покращуються у всіх регіонах. На Донбасі значення ІЕОо зросло вдвічі. Індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих місяців погіршується тільки у столиці, в решті регіонів зафіксовано зростання індексу. Інфляційні очікування протягом другої половини 2015 р. погіршуються у Києві, суттєво не змінюються на Півдні, та покращуються в решті регіонів (табл. 5–9).

Таблиця 5

Динаміка індексу поточного особистого матеріального становища за регіонами

ІПС _о	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Квітень 2009 р.	Серпень 2009 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Квітень 2011 р.	Жовтень 2011 р.	Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Грудень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Захід	84	77	54	55	54	69	68	62	76	67	57	79	84	51	50	28	18	44
Центр	80	80	46	25	42	56	75	52	93	55	76	85	76	49	35	25	16	38
Північ	73	89	48	73	49	79	84	66	81	63	74	82	105	58	69	40	17	36
Схід	87	84	38	40	34	62	78	49	78	77	78	80	83	42	X	X	X	X
Схід без Донбасу	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	30	36	26	35
Донбас (крім зони АТО)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	24	28	16	42
Південь	71	74	34	48	38	55	72	47	72	66	71	79	81	38	38	29	17	35
м. Київ	83	101	41	63	38	61	57	60	86	107	69	90	87	51	82	58	37	49
АР Крим	88	36	13	22	3	41	64	31	70	70	58	67	86	25	X	X	X	X
Загалом	82	80	41	47	40	63	74	53	80	71	71	80	85	46	43	33	20	39

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Таблиця 6

Динаміка індексу поточного суспільного матеріального становища за регіонами

ІПС _с	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Квітень 2009 р.	Серпень 2009 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Квітень 2011 р.	Жовтень 2011 р.	Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Грудень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Захід	78	65	28	40	53	59	69	58	72	70	58	72	79	50	40	33	23	42
Центр	68	61	23	22	42	51	75	51	76	57	78	80	72	34	24	20	14	30
Північ	69	52	20	49	40	59	81	66	71	65	77	74	100	30	53	36	26	47
Схід	79	56	18	29	28	49	69	55	74	78	79	78	79	28	X	X	X	X
Схід без Донбасу	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	21	23	16	35
Донбас (крім зони АТО)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	13	19	21	40
Південь	78	56	14	21	32	36	69	49	67	69	60	74	70	28	20	23	15	33
м. Київ	51	77	14	27	28	39	47	52	76	79	62	80	81	29	39	30	43	44
АР Крим	91	26	1	0	0	15	76	31	58	89	83	69	105	10	X	X	X	X
Загалом	74	58	19	31	35	49	70	54	72	72	72	72	81	32	29	27	21	38

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Таблиця 7

Динаміка індексу очікуваних змін особистого матеріального становища за регіонами

ІЕОо	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Квітень 2009 р.	Серпень 2009 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Квітень 2011 р.	Жовтень 2011 р.	Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Грудень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Захід	90	96	59	77	64	94	72	66	77	67	51	89	90	88	45	38	32	42
Центр	83	98	41	33	52	82	80	55	90	68	84	90	76	55	38	31	21	32
Північ	67	98	41	86	52	106	87	70	84	74	82	88	116	55	65	56	25	44
Схід	93	92	48	58	45	75	84	57	76	82	87	89	84	32	X	X	X	X
Схід без Донбасу	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	25	32	24	32
Донбас (крім зони АТО)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	18	46	22	43
Південь	89	91	31	63	46	71	83	56	71	70	79	86	97	36	35	30	27	28
м. Київ	91	123	43	83	58	87	56	68	85	127	75	102	112	100	108	45	60	64
АР Крим	88	48	16	9	5	73	29	13	44	64	60	77	83	9	X	X	X	X
Загалом	87	94	45	62	50	84	77	58	77	77	76	89	91	52	42	38	28	38

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Таблиця 8

Динаміка індексу очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців за регіонами

ІЕОс	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Квітень 2009 р.	Серпень 2009 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Квітень 2011 р.	Жовтень 2011 р.	Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Грудень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Захід	81	67	33	46	57	58	63	51	70	71	61	78	82	68	34	31	37	42
Центр	79	62	23	38	46	51	62	51	77	70	75	82	74	39	24	25	27	47
Північ	70	66	22	46	53	53	53	57	76	61	69	77	102	26	40	45	31	50
Схід	87	62	21	35	36	47	61	60	74	81	80	74	75	19	X	X	X	X
Схід без Донбасу	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	17	25	23	40
Донбас (крім зони АТО)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	16	21	39	51
Південь	77	64	23	40	43	40	49	46	76	73	77	76	75	30	18	25	23	42
м. Київ	72	76	20	40	46	43	50	51	74	71	70	86	77	87	66	56	59	48
АР Крим	84	18	4	11	12	37	61	17	57	80	101	62	81	3	X	X	X	X
Загалом	81	62	24	39	43	48	59	52	69	74	75	76	80	36	28	31	31	45

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Динаміка індексу інфляційних очікувань за регіонами

ПО	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Квітень 2009 р.	Серпень 2009 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Квітень 2011 р.	Жовтень 2011 р.	Листопад 2011 р.	Березень 2012 р.	Грудень 2012 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Захід	147	170	181	180	182	175	177	186	179	172	173	170	158	165	193	195	193	183
Центр	152	182	186	190	189	173	175	189	165	185	171	160	167	175	191	190	192	186
Північ	161	174	177	165	178	152	170	175	170	188	160	158	115	177	152	183	188	185
Схід	165	176	189	187	188	180	174	183	175	167	167	169	173	185	X	X	X	X
Схід без Донбасу	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	194	193	194	184
Донбас (крім зони АТО)	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	192	192	188	171
Південь	166	168	190	180	187	178	183	181	167	165	175	173	179	190	190	191	191	191
м. Київ	133	153	185	191	176	168	170	163	148	138	160	162	188	143	116	161	175	181
АР Крим	178	189	191	199	193	168	192	187	162	141	182	173	160	196	X	X	X	X
Загалом	158	175	186	183	185	173	176	182	171	170	169	167	163	177	182	189	190	184

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Порівняльний аналіз динаміки індексів соціально-економічних оцінок та очікувань демонструє, що поточні оцінки матеріального становища на рівні особистості та суспільства знову наближуються, хоча протягом тривалого часу оцінки власного матеріального становища були кращими за суспільні (рис. 2). Обидві оцінки у серпні 2015 р. фактично повертаються на рівень початку 2014 р.

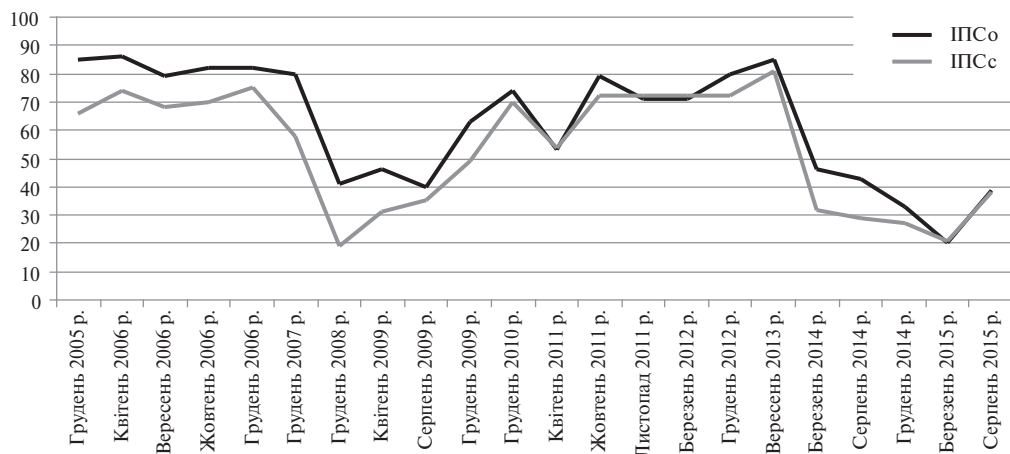
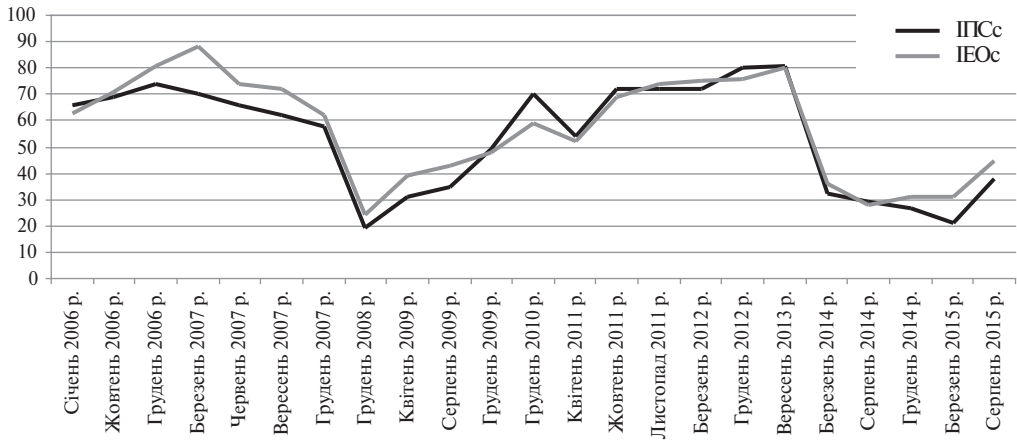

Рис. 2. Динаміка індексів поточного особистого і суспільного матеріального становища протягом 2005–2015 рр.

Джерело: за даними моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

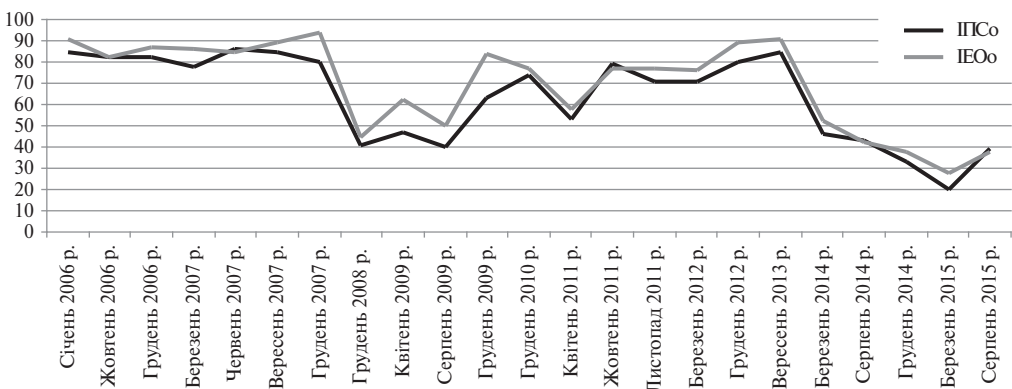
Індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців перевищує індекс поточного суспільного матеріального становища на 7 пунктів у серпні 2015 р. (рис. 3). І оцінки, і очікування щодо економічної ситуації вперше почали покращуватися, починаючи з 2013 р.

Рис. 3. Розподіл інтегрального індексу поточного суспільного становища та індексу очікуваного розвитку економіки країни впродовж 2006–2015 рр.

Джерело: за даними моніторингу ЦСМ/УІСД імені О. Яременка за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

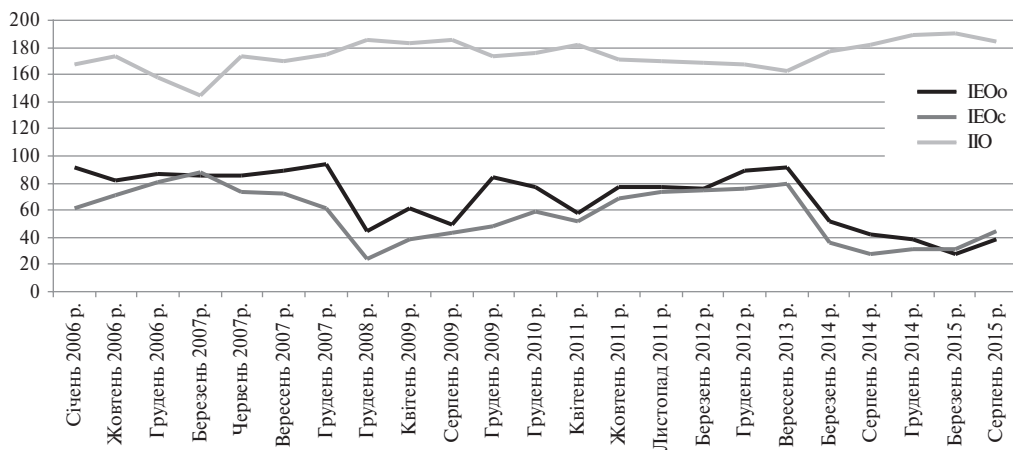
Показники індексу поточного особистого матеріального становища та індексу очікуваних змін особистого матеріального становища є майже однаковими, що свідчить про низьку поширеність сподівань про зміни на краще (рис. 4). Обидва індекси дещо зростають протягом березня – серпня 2015 р., проте все ще залишаються далекими від докризових показників 2013 р.

Рис. 4. Розподіл індексів поточного особистого матеріального становища та очікуваних змін особистого матеріального становища протягом 2006–2014 рр.

Джерело: за даними моніторингу ЦСМ/УІСД імені О. Яременка за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Інфляційні очікування залишаються стабільно високими, проте у серпні 2015 р. дещо знижуються порівняно з березнем цього ж року та наближаються до рівня серпня 2014 р. (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка індексів очікування змін особистого матеріального становища, очікування змін розвитку економіки країни, інфляційних очікувань протягом 2006–2014 рр.

Джерело: за даними моніторингу ЦСМ/УІСД імені О. Яременка за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Динаміка самооцінок матеріального становища, показників доходів і витрати населення. Менше третини населення (29,5%) відносять свою сім'ю до середньостатистичної за показником матеріального становища (табл. 10). Третина опитаних (34%) оцінюють матеріальне становище своєї сім'ї як таке, що є нижчим за середній показник, ще 22,5% вважають його низьким, а 9,5% – дуже низьким. Частка тих, хто оцінює матеріальне становище своєї сім'ї як вище за середнє, становить 3,7%.

Починаючи з грудня 2014 р. помітна тенденція погіршення самооцінок матеріального становища: зменшення частки тих, хто оцінює матеріальне становище своєї сім'ї як середнє та збільшення розміру груп з низьким рівнем добробуту.

За фінансовим статусом українське суспільство, на жаль, перебуває у скрутному становищі. Так, у майже третини респондентів (27,1%) грошей вистачає тільки на харчування. Щоб купити необхідний одяг або взуття респонденти змушені збирати або позичати гроші. Великий відсоток тих, кому грошей не вистачає навіть на харчування – 7,8%, тоді як відсоток респондентів, які можуть собі дозволити будь-які покупки без обмежень або ті, що можуть купити рухоме або нерухоме майно (автомобіль, земельну ділянку) у кредит – відповідно, 0,2% та 3,3 % (табл. 11).

Порівнюючи місячні доходи респондентів у зрізі особистий дохід – дохід родини на одного члена сім'ї, маємо таку ситуацію, яка свідчить про майже відсутність середнього класу та невелику фінансову спроможність близько половини населення України. Слід зазначити, що до доходів було віднесено всі можливі грошові або матеріальні прибутки, якими володіє родина, зокрема доходи від офіційної (неофіційної) діяльності (роботи), пенсії, стипендії, субсидії, допомоги, подарунки від родичів і знайомих тощо (табл. 12).

Таблиця 10

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Якщо матеріальне становище середньостатистичної сім'ї України прийняти за деякий середній показник, то як Ви порівняно з ним оцінюєте рівень матеріального становища Вашої сім'ї?», %

	Грудень 2006 р.	Грудень 2007 р.	Грудень 2008 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2010 р.	Листопад 2011 р.	Грудень 2012 р.	Квітень 2013 р.	Червень 2013 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.
Дуже низький	4,0	4,0	5,0	5,0	5,0	6,0	4,0	7,0	6,0	4,1	4,8	3,9	8,5	10,6	9,5
Низький	14,0	16,0	19,0	21,0	19,0	21,0	18,0	25,0	18,0	20,6	23,9	21,3	27,0	31,1	22,5
Нижчий за середній	31,0	28,0	33,0	35,0	34,0	34,0	34,0	40,0	39,0	38,0	36,9	37,5	38,7	33,3	34,0
Середній	41,0	45,0	38,0	36,0	34,0	35,0	38,0	26,0	35,0	33,0	30,5	31,6	23,9	22,7	29,5
Вищий за середній	7,0	4,0	8,0	2,0	4,0	3,0	4,0	2,5	1,8	3,6	3,4	4,6	1,9	2,2	3,7
Високий	3,0	2,0	1,0	0,4	3,0	0,0	1,0	0,5	0,6	0,7	0,5	1,0	0,0	0,1	0,9
Дуже високий	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0

Джерело: за даними моніторингу ЦСМ/УІСД імені О. Яременка за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Таблиця 11

Розподіл респондентів за фінансовим статусом, % (серпень 2015 р.)

Фінансовий статус домогосподарства респондента	%
Змушені заощаджувати навіть на харчуванні	7,8
Вистачає на харчування. Для придбання необхідного одягу, взуття треба збирати або позичати гроші	27,1
Вистачає на харчування й необхідний одяг, взуття. Для таких покупок, як мобільний телефон, мала побутова техніка (праска, пилосос тощо), необхідно збирати або позичати гроші, брати кредит	41,1
Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки. Для придбання дорогих речей (велика побутова техніка – телевізор, холодильник, комп'ютер, пральна машина) необхідно збирати або позичати гроші, брати кредит	17,7
Вистачає на харчування, одяг, взуття, дорогі покупки (телевізор, холодильник тощо). Для таких покупок, як нова машина, дачна ділянка тощо, необхідно збирати або позичати гроші, брати кредит	3,3
Будь-які покупки можемо зробити в будь-який час	0,2
Немає відповіді	2,8
Разом	100

Таблиця 12

Місячні доходи однієї особи та родини у розрахунку на одного члена сім'ї, % (серпень 2015 р.)

Розмір доходу (грн)	Особистий дохід	Дохід родини на одного члена сім'ї
Немає доходу	2,5	—
1200 та менше	10,5	17,4
1201–2500	34,2	33,2
2501–3000	10,9	7,4
3001–5000	11,9	7,5
5001–7000	3,1	2,6
Понад 7000	2,1	2,3
Відмова від відповіді	24,9	29,7
Разом	100	100
<i>Середнє значення серед тих, хто дав змістовну відповідь</i>	<i>(N=1674) – 2643 грн</i>	<i>(N=1564) – 2406 грн</i>

Так, на місяць 10,5% осіб мають дохід 1200 грн або менше, а серед родин цей показник дорівнює 17,4%. Третина респондентів як у родинному зрізі, так і особистому мають щомісячний дохід у розмірі 1201–2500 грн – відповідно, 33,2% та 34,2%. Тільки 5,1% особисто та 4,9% респондентів у межах родини мають щомісячний дохід 5001–7000 грн або понад 7000 грн. У цілому, середній особистий дохід респондента дорівнює 2643 грн, а середній родинний дохід на одного члена сім'ї становить 2406 грн.

Середнє значення уявного прожиткового мінімуму на одну особу перевищує реальне значення прожиткового мінімуму вдвічі (рис. 6). Середні значення доходу родини перевищують уявні значення для середнього доходу, яке характеризує родину як бідну, на 49%. Оцінка населенням уявного та мінімального прожиткового мінімуму, який характеризує родину як бідну, має тенденцію до поступового зростання.

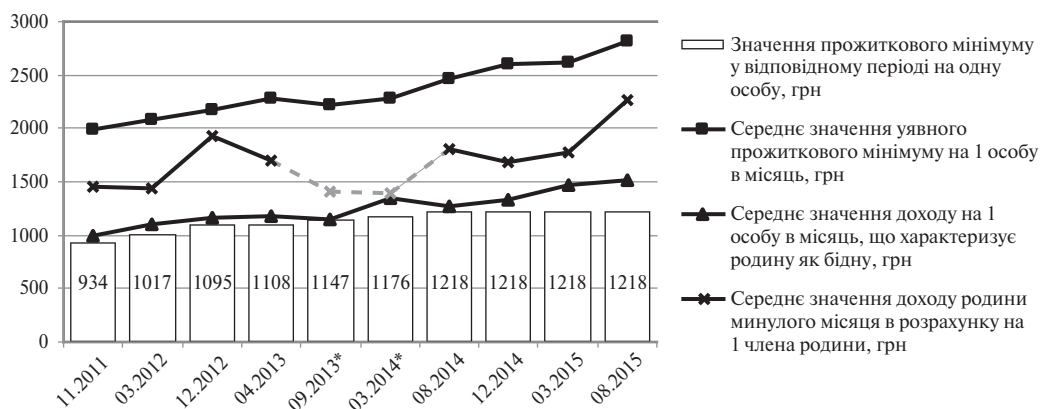

Рис. 6. Динаміка середніх значень уявного та реального прожиткового мінімуму, грн

* У вересні 2013 р. та березні 2014 р. респонденти оцінювали сукупні витрати з розрахунку на одного члена родини, а не дохід як такий. Сукупні витрати – дохід родини за виключенням грошей, що відкладаються. Згідно з даними Держкомстату, в середньому на одного члена домогосподарства еквівалентні сукупні витрати становлять 88% доходу. Відповідно, дані за вересень 2013 р. та березень 2014 р. відображають умовну оцінку доходу як похідну від середньої оцінки витрат.

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Помітні певні відмінності в плані оцінок розміру щомісячного доходу, бажаного доходу та уявного порогу бідності у розрізі соціально-демографічних груп. Зокрема, зазначені оцінки є вищими у містах (як великих, так і малих), ніж у селах чи смт (табл. 13). Водночас уявлення про достатній прожитковий мінімум не відрізняються в містах та селах (відмінності не є статистично значущими на рівні 5%). Найнижчі оцінки розміру щомісячного доходу родини спостерігаються на Півночі та Сході. На Сході спостерігається найбільший розрив між середнім реальним та бажаним доходом: перший у 2,6 раза є меншим, ніж другий. Слід зауважити, що люди віком 60 років і старші мають найскромніші, порівняно з іншими віковими групами, економічні оцінки (щомісячних витрат у розрахунку на 1 члена родини, розміру достатнього доходу та уявного прожиткового мінімуму). Існують відмінності й за статтю стосовно оцінок щомісячного доходу, бажаного доходу та порогу бідності: оцінки чоловіків перелічених показників є дещо вищими, ніж відповідні оцінки жінок. Респонденти з вищим рівнем освіти мають дещо вищу оцінку рівня доходу, ніж респонденти з нижчим рівнем освіти. Із збільшенням рівня освіти зростає й оцінка щомісячного доходу в розрахунку на 1 члена родини, за яким можна вважати таку родину бідною, а також оцінка бажаного доходу. Слід зазначити, що не зафіксовано статистично значущої різниці в оцінці розміру прожиткового мінімуму. Наймані працівники приватного та державного сектору, підприємці та самозайняті також мають подібні уявлення щодо порогу бідності.

Таблиця 13

Оцінки розміру щомісячних витрат, бажаного доходу та прожиткового мінімуму за соціально-демографічними групами (серпень 2015 р.), середні значення

		Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, що вважається достатнім для нормального життя	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, що забезпечує прожитковий мінімум на даний час	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, за яким можна вважати таку родину бідною
Серед усіх (березень 2015 р.)		2261	5050	2815	1517
Тип населеного пункту	Місто	2349	5175	2851	1575
	Обласний центр	2601	5584	3005	1664
	Інші міста	2138	4840	2723	1502
	Село, смт	2085	4798	2742	1399
Регіон	Захід	2196	4214	2120	1182
	Центр	2320	5288	3270	1726
	Північ	2059	4735	2682	1278
	Схід	2189	5591	2782	1615
	Південь	2315	5489	3474	1792
	Донбас	2337	3931	2363	1188
	м. Київ	2776	6613	3693	2060
Вік	18–29	2492	5373	2798	1548
	30–39	2295	5510	3003	1570
	40–49	2400	5316	2929	1566
	50–59	2305	5128	2949	1553
	60+	1905	4177	2506	1391
Стать	Чоловіча	2365	5279	2863	1563
	Жіноча	2174	4859	2774	1480

		Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, що вважається достатнім для нормального життя	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, що забезпечує прожитковий мінімум на даний час	Щомісячний дохід у розрахунку на 1 члена родини, за яким можна вважати таку родину бідною
Рівень освіти	Початкова/базова середня	1801	3974	2297	1402
	Повна загальна середня	2037	4695	2717	1442
	Базова вища	2355	5021	2785	1510
	Повна вища/вчений ступінь	2557	5749	3056	1636
Рівень матеріального становища родини	Дуже низький	1467	5195	2991	1618
	Низький	1918	5036	2973	1626
	Нижчий за середній	2229	4797	2653	1442
	Середній	2753	5155	2762	1478
	Вищий за середній	3648	6148	2992	1429
Соціальний статус	Наймані працівники підприємств державного сектору	2455	5061	2842	1482
	Наймані працівники приватних підприємств	2310	5480	2919	1574
	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	3109	5797	3006	1634
	Самозайняті	2287	4931	2864	1441
Економічна активність	Економічно активне населення	2376	5230	2883	1529
	Решта населення	1821	4358	2551	1474

Менше чверті (23%) опитаних сьогодні мають грошові заощадження, накопичення (табл. 14). Серед тих, хто має накопичення, 17% зберігають їх готівкою, значно менше (7%) – на рахунках фінансових установ (у вигляді депозитів, облігацій, акцій). Протягом другої половини 2015 р. є помітну тенденцію до зростання частки осіб, що зберігають гроші на рахунках фінансових установ.

Таблиця 14

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, будь-ласка, чи є зараз у Вашій родині грошові заощадження, накопичення?», %

	Жовтень 2011 р.	Грудень 2012 р.	Квітень 2013 р.	Вересень 2013 р.	Березень 2014 р.	Серпень 2014 р.	Грудень 2014 р.	Березень 2015 р.	Серпень 2015 р.							
Немає заощаджень, накопичень	75	72	80	73	73	80	81	80	77							
Є заощадження, накопичення...	...на рахунках фінансових установ (депозити, облігації, акції)	25	28	20	6	27	8	27	4	4	6	19	4	20	7	23
					...готівкою	22	19	13	13	16	17					

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Більшість опитаних (72,8% у серпні 2015 р.), які мають накопичення, тримає їх у національній валюті (табл. 15). У другій половині 2015 р. зафіксовано зменшення частки населення, що мають заощадження в інших валютах.

Таблиця 15

Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Скажіть, будь-ласка, в якій валюті Ви тримаєте Ваші заощадження/накопичення?», % (серед осіб, які мають заощадження/накопичення)

Валюта	Жовтень 2011 р.	Грудень 2012 р.	Квітень 2013 р.*	Вересень 2013 р.*	Березень 2014 р.*	Серпень 2014 р.*	Грудень 2014 р.*	Березень 2015 р.*	Серпень 2015 р.*
Гривні	65,7	70,1	69,3	70,4	77,8	72,8	77,9	69,8	72,8
Долари	33,0	33,7	37,2	35,0	39,4	34,6	43,7	49,3	38,9
Євро	13,2	12,2	8,9	21,9	11,8	16,8	13,3	17,4	12,0
Рублі	1,5	0,9	1,3	2,3	2,8	2,0	4,3	5,8	0,7
Інша	0,5	0,5	0,0	0,4	0,2	0,3	0,8	1,1	0,6
Заощадження не у грошах	1,7	6,7							

* Запитання про валюту грошових заощаджень ставилося респондентам, які мали заощадження готівкою.

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

18,5% населення у серпні 2015 р. повідомили, що мали надлишок грошей у кінці місяця після здійснення усіх витрат. Протягом останніх трьох місяців 5% населення розміщували кошти на депозит (ощадний рахунок) у банку – відкривали новий рахунок або поповнювали існуючий, а ще 7% – планували це зробити.

Структура доходів економічно активного населення є диверсифікованою. Заробітну плату 70% населення отримують за основним місцем роботи (для 61% це основне джерело доходу) (табл. 16). Мають премії та бонуси 34% населення за основним місцем роботи, проте тільки 8% розглядають такий дохід як основне джерело; 31% отримують матеріальну допомогу

гу інших членів родини, родичів, аліменти, враховуючі грошову та негрошову допомогу (для 10% це основне джерело доходу); 29% отримують доходи від додаткової зайнятості, тобто мають декілька місць роботи.

Таблиця 16

Розподіл населення за структурою наявних (Н) та основних (О) джерел доходів, %

	Червень 2013 р.				Вересень 2013 р.				Вересень 2013 р.	
	Серед усіх		Серед працюючих		Серед усіх		Серед працюючих		Економічно активне населення	
	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О	Н	О
Заробітна плата за основним місцем роботи	54,1	49,0	89,1	81,0	53,2	48,7	87,0	79,9	69,8	61,4
Соціальні виплати (пенсії, стипендії, допомога по безробіттю, допомога при народженні дитини, доплати малозабезпеченим сім'ям тощо)	49,1	39,4	25,4	16,4	48,9	40,0	23,9	14,2	23,8	14,9
Матеріальна допомога інших членів родини, родичів, аліменти, враховуючі грошову та негрошову допомогу	33,9	17,9	27,5	10,9	39,1	20,8	34,3	15,1	30,7	10,4
Премії та бонуси за основним місцем роботи	18,7	4,0	31,4	6,7	19,3	7,2	32,7	12,3	34,4	8,1
Доходи від додаткової зайнятості	15,1	6,2	16,3	5,1	12,0	5,3	16,4	7,2	29,2	13,3
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	12,9	6,6	10,0	4,3	15,5	6,3	14,2	5,3	19,8	7,6
Доходи від індивідуальної, приватної діяльності	7,7	5,0	10,3	7,8	9,3	5,7	12,8	8,8	12,6	7,8
Неофіційні платежі за основним місцем роботи	6,5	1,6	10,6	2,4	8,9	4,3	14,8	7,1	18,3	9,6
Здача в оренду житла, приміщень, земельних ділянок	4,9	2,9	4,7	2,6	8,1	2,3	8,5	2,8	5,7	1,9
Доходи від депозитів, відсотки за акціями, цінними паперами тощо	3,5	1,1	4,3	1,4	4,6	1,3	5,8	1,5	4,5	1,3
Інше	0,8	0,3	0,8	0,2	1,7	0,5	1,2	0,2	0,6	0,2

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ЦСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Чверть (24%) населення отримують різні соціальні виплати (пенсії, стипендії, допомоги та доплати). Для 15% це основне джерело доходу. Про неофіційні платежі за основним місцем роботи повідомили 18% економічно активного населення, а для 10% це основне джерело доходу.

Порівняно з 2013 р. збільшується частка населення, яке отримує доходи від додаткової зайнятості, має доходи від продажу сільськогосподарської продукції та неофіційні платежі за основним місцем роботи.

Аналіз основних статей витрат демонструє, що середньостатистичне домогосподарство витрачає на місяць 693 грн на комунальні послуги (електро-, водо-, газо- та теплопостачання (опалення), стаціонарний телефон); 513 грн – на транспорт (громадський, паливо для автомобіля) та 2167 грн – на продукти харчування (без врахування відвідувань закладів громадського харчування) (табл. 17). Використовують продукти харчування (овочі, фрукти, м'ясо тощо), які вирощують самі або вирощують їхні батьки (діти, інші родичі) на своїх присадибних ділянках 73% населення.

Таблиця 17

Оцінки розміру основних щомісячних витрат за соціально-демографічними групами (серпень 2015 р.), середні значення

	Середній дохід домогосподарства на комунальні послуги (електро-, водо-, газо- та теплоснабження (опалення), стаціонарний телефон)	Середні сукупні витрати домогосподарства на транспорт (гро- мадський, паливо для автомобіля)	Середні сукупні витрати домогосподарства на продукти харчування (без врахування відвідувань закладів громадського харчування)	Середній дохід домогосподарства	Середній відсоток основних статей витрат (харчування, комунальні послуги) від доходу	Середній відсоток витрат на харчування від доходу
Серед економічно активних	693	513	2167	6911	56	38
Тип населеного пункту						
Місто	748	517	2358	7008	58	41
Обласний центр	794	526	2790	7883	58	43
Інші міста	708	508	2010	6276	57	38
Село, смт	590	506	1793	6720	52	34
Регіон						
Захід	558	475	2080	7745	50	36
Центр	624	458	1824	6551	58	36
Північ	678	492	1851	6264	47	32
Схід	687	477	2174	6093	59	41
Південь	823	537	2535	7098	67	47
Донбас	885	572	2111	6257	61	42
м. Київ	1007	853	3782	9046	51	43
Вік						
18–29	702	604	2168	8079	53	36
30–39	701	504	2336	7751	53	38
40–49	701	560	2289	8058	53	36
50–59	718	485	2123	6974	61	42
60+	617	334	1742	4407	61	42
Стать						
Чоловіча	697	587	2215	7290	54	37
Жіноча	690	446	2123	6597	57	39
Рівень освіти						
Початкова/базова середня	724	490	1720	4835	58	38
Повна загальна середня	635	455	1959	6255	56	39
Базова вища	708	524	2139	7241	54	37
Повна вища/вчений ступінь	732	562	2450	7859	56	39

Продовження табл. 17

	Середні сукупні місячні витрати домогосподарства на комунальні послуги (електро-, водо-, газо- та тепlopостачання (опалення), стаціонарний телефон)	Середні сукупні місячні витрати домогосподарства на транспорт (гро-мадський, паливо для автомобіля)	Середні сукупні місячні витрати домогосподарства на продукти харчування (без врахування відвідувань закладів громадського харчування)	Середній дохід домогосподарства	Середній відсоток основних статей витрат (харчування, комунальні послуги) від доходу	Середній відсоток витрат на харчування від доходу
Рівень матеріального становища родини	Змушені заощаджувати навіть на харчуванні	401	1784	4365	74	50
	Вистачає на харчування	400	2034	5365	62	43
	Вистачає на харчування і необхідний одяг	449	2123	7829	49	34
Соціальний статус	Вистачає на харчування, одяг, взуття, інші покупки	809	2529	9029	54	35
	Наймані працівники підприємств державного сектору	450	2131	7766	54	37
	Наймані працівники приватних підприємств	501	2237	7205	58	40
	Приватні підприємці, бізнесмени, фермери	1058	2692	10059	52	35
	Самозайняті	665	1949	7192	54	35

Джерело: Дані моніторингу УІСД/ДСМ за участю відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

У цілому, витрати на харчування (без врахування відвідувань закладів громадського харчування), транспорт та комунальні послуги у середньому становлять 56% від сукупного доходу домогосподарства, а витрати тільки на харчування – 38% від сукупного доходу домогосподарства. Вважається, що одним з індикаторів бідності є частка витрат на харчування; якщо домогосподарство витрачає 40% і більше місячного доходу на харчування – таке домогосподарство є бідним. Серед економічно активного населення в Україні станом на серпень 2015 р. 38% респондентів повідомили, що їх домогосподарство витрачає на харчування понад 40% доходу. За цим індикатором доволі напруженою є ситуація на Півдні, де домогосподарства у середньому витрачають 47% на харчування та 67% на три основні статті витрат (харчування, транспорт, комунальні послуги). Значна частка витрат на харчування є характерною для осіб старше 50 років та осіб з низьким рівнем матеріального становища. Відмінності за соціальним статусом не є статистично значущими на рівні 5%. Домогосподарства, які мають витрати на харчування у закладах громадського харчування, у середньому витрачають на це 590 грн на місяць.

За оцінками пріоритетності різного роду витрат перше місце посіли витрати на харчування, на другому – оплата житлово-комунальних послуг. Отже, пріоритетними є потреби поточного характеру, які не залишають місця перспективі та стратегічному плануванню (табл. 18).

Таблиця 18

Розподіл відповідей на запитання: «Якщо говорити про всі необхідні витрати Вашого домогосподарства, то як Ви сьогодні визначали б пріоритет різних витрат?», % та ранг (ранг від «1» до «9», де «1» – найвищий пріоритет, а «9» – найнижчий)

	Середнє значення, ранг	Розподіл за рангами (%)								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Харчування	1,58	61,5	26,0	8,7	2,2	0,6	0,4	0,3	0,2	0,1
Житлово-комунальні послуги	2,42	25,9	37,4	19,1	9,2	4,6	2,2	1,0	0,4	0,2
Ліки, медичні препарати	3,56	7,3	17,6	32,7	20,3	9,5	5,1	4,4	2,6	0,4
Одяг, взуття	3,64	3,3	12,7	25,7	41,4	11,5	3,1	1,2	0,9	0,2
Побутова та інша техніка	5,43	0,8	1,3	4,5	11,0	39,6	23,7	11,8	5,9	1,4
Оплата навчання	6,38	1,7	2,7	4,4	6,7	13,4	15,7	17,9	33,3	4,2
Розваги, подорожі	6,41	0,8	1,3	2,8	5,2	12,1	23,9	30,9	19,2	3,8
Заощадження в банках (депозити)	6,81	0,6	0,6	1,8	3,2	7,3	22,4	28,2	30,5	5,3

Висновки. Таким чином, для більшості населення України ключовими економічними проблемами є проблеми війни на Сході, зростання цін на товари і послуги та завищені тарифи на житлово-комунальні послуги. Слід зазначити, що попри все, індекси соціально-економічних оцінок та очікувань покращилися. Так, індекс поточного особистого матеріального становища зростає на 17 пунктів до (30 пунктів); інтегральний індекс поточного суспільного матеріального становища зростає на 18 пунктів (до 39 пунктів); індекс очікуваних змін особистого матеріального становища зростає на 9 пунктів (до 40 пунктів); індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчих місяців зростає на 11 пунктів (до 45 пунктів); індекс інфляційних очікувань знижується на 6 пунктів (до 183

пунктів). Водночас усі значення індексів залишаються нижчими за докризові показники 2013 р. Крім того, в розрізі доходів родини, на жаль, більшість українських сімей витрачає близько 40% свого бюджету на харчування, що є показником бідності.

Отримано 23.09.15

Балакирева О.Н., канд. социол. наук, завотделом мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»,

Серета Ю.В., канд. социол. наук, научный сотрудник отдела мониторинговых исследований социально-экономических трансформаций ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ДИНАМИКА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО САМОЧУВСТВИЯ И УРОВНЯ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ

Представлены ключевые проблемы, наиболее волнующие население. Проанализированы динамика социально-экономических индексов, самооценок материального положения, показателей доходов, а также структура расходов населения.

Ключевые слова: социально-экономическое самочувствие, уровень жизни населения, экономические проблемы, индексы оценок и ожиданий.

Balakireva O.M., PhD. (Sociology), head of department for monitoring-based research of social and economic transformations, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences,

Sereda Iu.V., PhD (Sociology), department for monitoring research of social and economic transformation, Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences (Kyiv)

DYNAMICS OF SOCIO-ECONOMIC WELL-BEING AND LIVING STANDARDS OF THE POPULATION

Article presents key problems that are at the most population's concern. Suggested is the analysis of the dynamics of the socio-economic indices; self-assessments of the financial status, population's income and expenditure structure.

Keywords: the socio-economic well-being, living standards, economic problems, the index estimates and expectations.